

vatskog društva, dok manji značaj imaju vrijednosti postignuća, ambicioznosti i otvorenosti za promjene. U pogledu ekonomskih vrijednosti, građani pristaju uz „nekoherentni liberalizam” koji karakterizira mješavina totalitarnog političkog sindroma, ekonomskog etatizma i neoliberalne ekonomske orijentacije (str. 234-239). U pogledu religioznosti, primjetan je pad crkvene religioznosti, ali je individualna religioznost i dalje stabilna. Naime, broj osoba koje su se 2018. godine identificirale kao religiozne (21,1%) gotovo je isti kao i 1999. godine (25,3%).

Fenomenom SARS-CoV-2 s društvenog aspekta Burić se bavio u poglavlju *Na pragu biološko-geopolitičke apokalipse: Hrvatska 2020.-2023.* Tu je identificirao nove društvene podjele na „maskere” i „anti-maskere”, odnosno na zagovornike slabijih i oštih protupandemijskih mjera. Kao glavni uzrok podjela po pitanju cijepljenja, ustanovljava nepovjerenje u znanstvene studije i argumente koji se odnose na sigurnost i učinkovitost cjepiva. Tu naznačuje i buduće pitanje kojim bi se nova posebna sociologija, sociologija pandemije, trebala pozabaviti, a to je mogu li i hoće li ova ili buduće pandemije ostaviti dugoročne društvene posljedice (str. 270-274). Knjiga *Sociologija hrvatskog društva* studentima društvenih znanosti pruža vrijedni okular za introspekciju i upoznavanje s društvenim fenomenima u suvremenoj Hrvatskoj. Zbog svojeg leksičkog karaktera istraživačima, pak, može poslužiti kao referentna točka prilikom započinjanja (budućih) istraživanja.

Maroje Višić

**Okrugli stol „UNA – jedna, ali ne i jedina. Aktualni napadi na vrhunske vrijednosti dinarskoga krša”
Zagreb, 3. listopada 2024.**

Kada govorimo o važnosti zaštite prirode, katkad se čini lakše baviti se očuvanjem cijelog planeta nego jednog njegovog konkretnog dijela. Lakše se čini pričati o strategijama očuvanja voda općenito, a mnogo teže zaštititi jednu konkretnu rijeku. Upravo zbog toga bio je izuzetno važan nedavno održani okrugli stol koji se uхватиo ukoštac s temom rijeke Une i njezine aktualne ugroze zbog pokušaja izgradnje mini hidroelektrane.

Okrugli stol naslovljen „UNA – JEDNA, ALI NE I JEDINA. Aktualni napadi na vrhunske vrijednosti Dinarskoga krša” održao se 3. listopada 2024. godine u prostoru Sveučilišnog centra za integrativnu bioetiku Sveučilišta u Zagrebu, u organizaciji navedenog centra, Hrvatskog bioetičkog društva, Udruge za istraživanja, promicanje i zaštitu krša „Krasopis” iz Triblja, Udruge „Una” iz Srba, Centra za životnu sredinu iz Banja Luke te Instituta za kulturu mišljenja – IKRA iz Zagreba. Okupio je deset izlagača, znanstvenika i stručnjaka te članova civilnog društva. Dobro posjećen, pri čemu je posebno lijepo bilo vidjeti studente za koje se nadamo da će se ovakvim temama nastaviti baviti u budućnosti, bio je ne samo informativan u smislu sadržajnih interdisciplinarnih izlaganja o navedenoj problematici, nego i praktičan jer su se kroz izlaganja i raspravu pokušale iznaći konkretne mjere koje se mogu poduzeti vezano za zaštitu rijeke Une, ali i drugih rijeka koje se također nose s različitim vrstama ekološke ugroze. Uvodnu riječ dao je prof. dr. sc. Hrvoje

Jurić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu i u ime Sveučilišnog centra za integrativnu bioetiku, koji je govorio o ekološkoj i socijalnoj drami koja se ovog ljeta odvijala oko rijeke Une zbog pokušaja izgradnje mini hidroelektrane na njezinom izvorištu u općini Gračac u Hrvatskoj. To je zasad zaustavljeno gotovo isključivo zahvaljujući lokalnom stanovništvu te aktivistima iz ekoloških udruga iz Hrvatske i susjedne Bosne i Hercegovine. Međutim, kako je Jurić naglasio, daleko smo od toga da je problem riješen i da bismo se mogli opustiti. Mnoga pitanja ostala su i dalje neodgovorena, od kojih je naveo nekoliko, prije svega ono glavno, a ujedno i najnevjerojatnije: Kako je moguće da se u jednoj zemlji Europske unije provode građevinski radovi izgradnje mini hidroelektrane na jednom od vodenih bisera Hrvatske, na samom izvorištu pitke vode rijeke Une, koja je dio zaštićene ekološke mreže „Natura 2000” te pokraj našeg najvećeg i UNESCO-om zaštićenog Nacionalnog parka „Plitvička jezera”? Nadalje, kako je moguće da usprkos rastu ekološke i bioetičke svijesti u posljednje vrijeme te sve rafiniranijem zakonodavstvu RH i EU, uključujući i *Zakon o obnovi prirode* koji je potpisan u lipnju ove godine, a u kojem se posebno naglašava potreba obnova rijeka kao staništa, dolazi do ovakvih situacija? Na kraju, Jurić je istaknuo tri prijetnje koje se u ovakvim slučajevima mogu detektirati za ljude i okoliš, a koje je podijelio na: neposrednu prijetnju kao što je zagađivanje prirode i prirodnih resursa negativnim djelovanjem čovjeka; zatim neizravnu ili „tihu” prijetnju poput one vezane za prekomjernu turistifikaciju u NP-u „Plitvička jezera” kao i NP-u „Una” u BiH; te opću prijetnju koja se tiče

širih društvenih, političkih i ekonomskih vrijednosti snažnog antropocentrizma na kojem se temelji vladajući kapitalistički sustav, a u kojem sve postaje i tretira se kao roba. Citirajući Fredrica Jamesona koji je rekao: „Lakše je zamisliti kraj svijeta nego kraj kapitalizma”, Jurić je zaključio mišlju da je lakše zamisliti da neće biti rijeke Une nego da neće biti na kapitalizmu zasnovanih politika kojima se njome upravlja.

Zatim je riječ preuzela Tanja Rastović, predsjednica Udruge „Una” iz Srba, nevladine organizacije koja se od 2003. godine bavi projektima vezanim za rijeku Unu te područje i stanovništvo oko nje. Iz neposrednog iskustva opisala je tijek problema invazivnog iskapanja pod zaštićenim vrelom rijeke Une. Da je iskapanje bilo ekstremno govori, primjerice, činjenica da su bageri prekinuli dovod vode u selo Donje Suvaju kod Srba. Angažirali su se udruga, stanovnici, pozvani su mediji, podržale su ih hrvatske, bosanskohercegovačke, ali i međunarodne udruge uključujući „Plavo srce Europe”, odaslan i apeli, te su u konačnici nadležne institucije donijele odluku o prekidu radova s obzirom da nisu provedene potrebne studije utjecaja na ekološku mrežu. Međutim, zahvati u rijeci do danas nisu sanirani, a borba za rijeku nastavlja se pravnim putem.

Ovdje je posebno bila važna činjenica da se, kada govorimo o onima na koje najviše utječu ovakve ugroze prirode, nerijetko radi o ruralnom stanovništvu koje se danas teško takvim okolnostima može oduprijeti zbog depopulacije, veće prostorne izoliranosti, starenja stanovništva, nesudjelovanja u mehanizmima odlučivanja te manjka ekonomskih resursa. Istovremeno, razvojne strategije EU vezane za ruralni razvoj upravo ruralno stanovništvo smatraju

„čuvarima” prirodnog i kulturnog naslijeđa, potiče se njihovo osnaživanje kako bi sudjelovali u donošenju odluka koje su za njih relevantne, te naglašava koliko su važni radi poznavanja tradicionalnog održivijeg odnosa s prirodnim okolišem koji se gubi u sve urbaniziranijem i industrijaliziranijem suvremenom svijetu.

„Unski smaragdi” udruga su civilnog društva iz Bihaća čiji je član i ravnatelj NP-a „Una” Amarildo Mulić govorio o potrebi sustavnog turističkog razvoja tog područja pri čemu se ključan naglasak treba staviti na održivost. Također se dotaknuo važnosti rijeke Une za identitet naroda koji živi uz nju i s njom, čime je otvorio važnu temu rijeke koja nije samo voda i koju ne treba štiti samo u ekološkom smislu, već rijeke kao neraskidivog dijela identiteta lokalnih zajednica, utkane u njihovu kulturu zbog čega njezino narušavanje označava i prirodni i kulturni gubitak. Primjer koji je dao jest da kada se dijete rodi na području općine Bihać smatra se članom „Unskog smaragda” jer ga se odmalena treba odgajati i obrazovati za participaciju u društvu koje treba biti ekološki osviješteno. Govorio je i o utemeljitelju udruge Bošku Marjanoviću, bihaćkom novinaru i zalagatelju za ekološke ideje i zaštitu, za kojega „Unski smaragdi” nisu bili samo zaštita slapova i rijeke, udruga koja čisti smeće, već udruga koja je osnovana s ciljem ekološke edukacije mladih i podizanja razine ekološke svijesti kod budućih generacija. „Unu ne treba čuvati od ljudi, nego ljude treba učiti da čuvaju Unu,” filozofska je misao Boška Marjanovića po kojoj i danas djeluje ova udruga.

Sljedeća dva izlaganja bavila su se pravnim aspektima zaštite rijeka. Izv. prof. dr. sc. Sunčana Roksandić s Pravnog fakulteta

u Zagrebu govorila je o mogućnostima kvalifikacije ekocida kao zločina kaznenog prava. Rezolucija Europskog parlamenta od 19. svibnja 2021. godine o učincima klimatskih promjena na ljudska prava prepoznaje ekocid te poziva Europsku komisiju da se takvi zločini kvalificiraju kao međunarodni zločini protiv ljudskih prava. Opisala je i primjer Belgije koja je preuzela definiciju kaznenog djela ekocida te bila prva europska država koja je kriminalizirala ekocid velikom većinom glasova i rezolucijom svoga Parlamenta 2. prosinca 2021. godine. U RH trenutno postoji prijedlog da se službeno uvrsti zločin ekocida u domaće zakonodavstvo, koji će ići na raspravu u Hrvatski sabor. Ukrajina je posljednji primjer o kojem je govorila kao područje na kojem se trenutno odvijaju jasni primjeri ekocida, što je pogubno za ukrajinski narod i njegov prirodni okoliš, a što ima i mnogo šire posljedice od samo ukrajinskih granica.

Je li rijeka živa? Može li rijeka biti pravni subjekt? Upravo o tome izlagala je dr. sc. Lidiya Knorr s Filozofskog fakulteta u Zagrebu na temelju nedavno obranjene doktorske disertacije „Privatizacija prirodnih dobara i odgovornost u doba globalizacije”. U izlaganju kao i disertaciji polemizirala je rijeke kao pravne entitete na primjeru slučaja rijeke Whanganui na Novom Zelandu gdje je priznavanje identiteta rijeke ujedno značilo priznavanje identiteta jednog cijelog naroda, njihove kulture i duhovnosti, kako je objasnila Knorr. Zatim se osvrnula na postojeću „Deklaraciju o zaštiti rijeke Une” iz 2020. godine Gradskog vijeća grada Bihaća u kojoj se još tada tražilo da razvoj grada bude zasnovan na ekološkim principima te se istaknulo kako bi izgradnja hidroelektrana u NP-u „Una” te duž čitavog toka rije-

ke Une „predstavljala remetilački faktor u cijelom regionu razvojno naslonjenom na tok rijeke Une” (<https://n1info.ba/vijesti/a476945-vijecnici-bihaca-usvojili-deklaraciju-kojom-stite-unu-od-gradnje-hidroelektrana/>).

Sljedeći izlagač bio je karstolog i novinar dr. sc. Ivo Lučić koji je i inicirao ovaj okrugli stol. Govorio je o trenutnim karstološkim spoznajama te naglasio kako je upravo krš posebna vrsta prirode, reljefa, koji se razvija u topivim karbonatnim stijenama što dovodi do toga da osim na površini postoji bogati podzemni svijet krša, podzemnih voda te velike raznolikosti faune koja tu živi. Govorio je i o nedovoljnoj posvećenosti zaštiti krša, što proizlazi iz nedovoljne informiranosti javnosti o važnosti krša, a to je potkrijepio podacima koji govore o tome da je upravo Dinarski krš jedno od najvećih krških područja u Europi i svijetu, a Ličko polje naše najveće krško polje o kojem zapravo jako malo znamo. Nažalost, prve asocijacije kada govorimo o kršu u javnosti još uvijek nisu izvori biološke raznolikosti i kulturnih identiteta koji su s tim područjima neraskidivo vezani, već kamena pustinja i pasivni krajevi. Upravo je stoga poseban naglasak Lučić stavio na važnost edukacije javnosti pa i stručnjaka jer samo bolje obrazovanje o vrijednostima krša može dovesti do donošenja informiranih političkih odluka, dok samo dobro obaviješteni mediji mogu ozbiljno i odgovorno prenositi relevantne informacije. „Kako ćemo štititi krš ako ne znamo što je krš, kako ćemo štititi nešto ako ne razumijemo njegovu vrijednost?” pita nas Lučić. Što nas i dovodi do situacija poput devastacije rijeke Une pa se Lučić i u ovom konkretnom slučaju zalaže za sustavni strukturni pristup koji prirodu ne prepušta pukom kapitalu i profitu.

Izv. prof. dr. sc. Krešimir Žganec sa Sveučilišta u Zadru već niz godina provodi istraživanja vezana za rijeke, uključujući i one Dinarskog krša. Posebna opasnost na koju je upozorio tiče se ugroze slatkovodnih ekosustava što donosi izgradnja na rijekama, poput brana i hidroelektrana. Nekoliko vrijednih karti koje je prikazao pokazuju koliko je u svijetu pa i u Europi ostalo malo tzv. „slobodnoplovećih” rijeka te na dva konkretna primjera HE Gojak i HES Senj prikazao je probleme do kojih dovodi pregrađivanje rijeka. Zaključio je s analogijom rijeka kao krvotoka planeta i ljudskog krvotoka koji povezuje sve organe i čije zagađenje na jednom dijelu nužno dovodi do bolesti cijelog tijela.

Valentino Findrik iz Instituta za razvoj mišljenja polemizirao je pojam *oikos* kao nešto što također može biti antropocentrično određeno u smislu „okoliša”, onoga što je „oko čovjeka”, koji se nalazi u središtu svega. Filozofski je promišljao i o pojmovima oikofilije i oikofobije. Tako je slučaj Kosinjske doline i gradnje HE Senj 2 proveo kroz pojam oikofobije pri čemu je naglasio kako se ona očituje u nekoliko aspekata: fobija prema prirodi, prema kulturnom naslijeđu, prema samim stanovnicima i prema davanju suverenog prava građanima da donose odluke koje ne moraju isključivo služiti tehnološko-ekonomskom napretku. Findrik je na kraju napomenuo kako ne smatra da su navedene fobije „tvrde”, odnosno da proizlaze iz osjećaja mržnje ili želje za uništenjem, već se češće radi o „mekim fobijama”, ali jednako problematičnoj indiferentnosti i zanemarivanju prava ljudi, prirode i okoliša.

Predzadnja izlagačica bila je doc. dr. sc. Ivona Grgurinović s Filozofskog fakulteta u Zagrebu koja je govorila na temelju

višegodišnjih interdisciplinarnih terenskih istraživanja o učincima infrastrukturnih zahvata u Drežničkom polju. Opisala je kako prirodni okoliš u tom kraju ima veliku ulogu za lokalne stanovnike u pogledu gospodarske djelatnosti, ali i kao dio njihova kulturnog identiteta. Velika prirodna vrijednost tog krškog polja u kojem se nalaze mnoge endemske i autohtone vrste biljaka i životinja, a koje je također dio mreže „Natura 2000”, ugrožena je projektom „Retencija Drežničko polje”. Grgurinović je povukla brojne paralele sa situacijom koja se odvija oko rijeke Une, posebice vezano za uključenje institucionalne zaštite koja nije dovoljno učinkovita.

Posljednji izlagač bio je Vladimir Topić iz Centra za životnu sredinu iz Banja Luke koji je opisao primjer rijeke Neretve te planirane izgradnje hidroelektrana na njoj, zatim posljedice koje takva izgradnja donosi za ekosustave te i drugih rijeka kao i Jadransko more te biološku raznolikosti koju to ugrožava, ali i posljedice za ljude na tom području koji će time biti pogođeni. Ponovno, donkihотовski pokušaji ekološki osviještenih intervencija kako bi se takvi projekti barem pažljivije promislili u svrhu pronalaska ekološki prihvatljivijih alternativnih rješenja nažalost nalikuju na ranije opisane primjere rijeke Une, Dinarskog krša, Drežničkog polja i drugih.

Konačno, u raspravi koja je uslijedila pokušale su se konkretizirati mjere koje bi se mogle poduzeti u znanstvenom i stručnom smislu te smo sigurni da će dio tih preporuka uskoro biti objavljen u obliku izvješća ili deklaracije u nadi da će barem malo pomoći u tako nužno potrebnoj izgradnji učinkovitijeg sustava zaštite prirodnih dobara. Sustav je to u kojem svi moramo dati sve od sebe i koji će uključiti sve dionike,

na svim razinama, od one individualne, preko stručnjaka i civilnog društva, do one najviše državne i međunarodne, kako bismo očuvali te rijetke i dragocjene izvore pitke vode, složene ekosustave flore i faune koji su njihov sastavni dio, simboličke izvore lokalnih i nacionalnih socio-kulturnih identiteta, dijelove hidrološkog krvotoka cijele planete. Sustav je to koji će uz ekonomsku korist uzimati u obzir i kvalitativne kriterije dobrog života koji danas nedvojbeno zahtijeva održiviji suživot čovjeka i njegova susvijeta. Sustav je to koji u konačnici zaslužuje moderna hrvatska država na početku 21. stoljeća.

Za kraj, ukoliko je potrebno podsjećanje na to koliko je dragocjena upravo ova konkretna rijeka, upućujemo na tekst koji se nalazi na službenim stranicama „Hrvatskih voda”, naslovljen „Rijeka Una – Jedna jedina” iz kojeg ćemo ovdje izdvojiti samo jedan dio: „Rijeka Una je jedinstvena rijeka koja u svojih 212 km toka plijeni svojom ljepotom, bogatstvom biološke raznolikosti i sedrenim barijerama starosti do 300 tisuća godina. Una je jedna od najljepših europskih rijeka. Sve karakteristike koje smatramo kriterijima ljepote neke rijeke zastupljene su kod ove tirkizne ljepotice. Čistoća, boja, ljepota okolnog krajolika, bogatstvo živog svijeta, uklopljenost u kulturnu i povijesnu baštinu... (...) Cijelim svojim tokom se odlikuje iznimnom bioraznolikošću prisutnih staništa i visokim stupnjem biološke raznolikosti sa značajnim brojem reliktnih i endemskih vrsta. Samo na izvoru Une zabilježeno je 11 zaštićenih vrsta biljaka te 13 vrsta beskralješnjaka, a na cijeloj Uni tridesetak vrsta riba. Pored rijeke raste oko 170 vrsta ljekovitih biljaka, a po rijeci je jedna rijetka biljka dobila i naziv *Campanila unensis*

– unska zvončica. Na staništima kanjona rastu specifične biljke pukotinarke, kojima pripadaju endemi. Zaronimo li u rijeku, dno riječnog toka prekriveno je gustim slojem mahovina i vodenog bilja što je idealno sklonište vodencvijetovima, dvokrilcima, obalčarima i drugim organizmima čijim se ličinkama hrane pastrve koje se vole mrijestiti upravo na izvorišnom dijelu rijeke. Na Uni obitavaju i vidre, što pokazuje čistoću njezine vode. Sedrene barijere – hidrogeološka i biološka osobitost Une, su razvijene na gotovo cijelom toku osim na izvoru.“ (<https://voda.hr/hr/novost/rijeka-una-jedna-jedina>).

Tijana Trako Poljak